

К. Л. Зілковська

аспірантка

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,
кафедра цивільно-правових дисциплін
Французький бульвар, 24/26, Одеса, 65068, Україна

СУДОВА ЮРИСДИКЦІЯ СПРАВ ЩОДО ОСКАРЖЕННЯ НОТАРІАЛЬНИХ ДІЙ ТА ВІДМОВИ У ЇХ ВЧИНЕННІ

В статті висвітлюється питання стосовно визначення юрисдикції справ щодо оскарження нотаріальних дій та відмови у їх вчиненні, правового статусу нотаріуса та місця нотаріату в правовій системі держави. Від цього залежить, до якого суду необхідно звернутися особі, право якої порушене в результаті вчинення нотаріальної дії, відмови у її вчиненні, або нотаріальним актом.

Ключові слова: юрисдикції справ, нотаріат, правовий статус нотаріуса, оскарження нотаріальних дій, цивільний процес.

Проблема визначення судової юрисдикції справ щодо оскарження нотаріальних дій, відмови у їх вчиненні та нотаріальних актів вже неодноразово піднімалася в юридичній літературі, що викликано її неоднозначним правовим регулюванням. Дане питання безпосередньо стосується проблеми визначення правового статусу нотаріуса та місця нотаріату в правовій системі держави, що є однією з найбільш дискусійних проблем, які стосуються правового регулювання діяльності нотаріату в Україні.

Проблемам функціонування нотаріату присвячені роботи багатьох науковців та юристів-практиків. Серед них: В. М. Бесчастний, П. Д. Біленчук, О. В. Горун, Л. В. Єфіменко, І. Л. Казаневич, В. В. Комаров, С. П. Кондракова, Ю. В. Нікітін, К. Н. Осматескул, О. В. Половко, Г. С. Семаков, Л. С. Сміян, Г. В. Фадеєва, О. В. Фатхутдінова, С. Я. Фурса, Є. І. Фурса, П. Г. Хоменко, О. О. Шульга та ін.

Відповідно до ст. 55 Конституції України кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. При цьому юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі (ст. 124 Конституції України). Не є винятком і правовідносини в сфері нотаріального процесу. Так, відповідно до ст. 50 Закону України «Про нотаріат» нотаріальна дія або відмова у її вчиненні, нотаріальний акт оскаржуються до суду. Право на оскарження нотаріальної дії або відмови у її вчиненні, нотаріального акта має особа, прав та інтересів якої стосуються такі дії чи акти. Однак певні складнощі може викликати питання: до якого суду необхідно звертатися за таким оскарженням, тобто до компетенції якого суду відноситься дана категорія справ.

Відповідно до ст. 6 Конституції України органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених Кон-

ституцією межам і відповідно до законів України. Розмежування компетенції між органами держави називається підвідомчістю. Компетенція суду в здійсненні правосуддя щодо розгляду і вирішення визначеної певної категорії питань називається судовою юрисдикцією або підвідомчістю судових органів [1, с. 189]. В юридичній літературі терміни «підвідомчість» та «юрисдикція» використовуються як синоніми, оскільки обидва ці терміни закріплені чинним процесуальним законодавством щодо визначення компетенції конкретного суду та віднесення тієї чи іншої категорії справ до певного виду судочинства (ст. 15 ЦПК, ст. 17 КАС — термін «юрисдикція», ст. 1 ГПК — термін «підвідомчість»). Однак законодавець все ж таки останнім часом більш воліє до терміну «юрисдикція», що використовується у всіх останніх процесуальних законах.

Отже, для того щоб визначити, до якого суду необхідно звернутися особі, право якої порушене в результаті вчинення нотаріальної дії, відмови у її вчиненні, або нотаріальним актом, необхідно проаналізувати норми чинного законодавства, що регулюють зазначене питання.

Цікаво, що ЦПК 1963 року передбачав достатньо чіткий порядок оскарження нотаріальних дій або відмови у їх вчиненні. Скарга на нотаріальні дії або відмову в їх вчиненні подавалася через нотаріальну контору або нотаріуса, дії якого оскаржувалися, і розглядалася судом в порядку окремого провадження [2, с. 45]. Даному питанню навіть була присвячена постанова Пленуму Верховного Суду України від 31.01.1992 року № 2 «Про судову практику в справах за скаргами на нотаріальні дії або відмову в їх вчиненні». Однак прийнятий 18.03.2004 р. Цивільний процесуальний кодекс України взагалі не містить положень, які б регулювали порядок розгляду скарг на нотаріальні дії чи відмову в їх вчиненні.

Сама термінологія, що використовується в ст. 50 Закону України «Про нотаріат» («оскарження дій», «оскарження нотаріальних актів») схиляє до віднесення даної категорії справ до компетенції адміністративного суду.

Відповідно до ст. 3 КАС України, справа адміністративної юрисдикції — переданий на вирішення адміністративного суду публічно-правовий спір, у якому хоча б однією зі сторін є орган виконавчої влади, орган місцевого самоврядування, їх посадова чи службова особа або інший суб'єкт, який здійснює владні управлінські функції на основі законодавства, в тому числі на виконання делегованих повноважень.

Відповідно до ст. 17 КАС України юрисдикція адміністративних судів поширюється на правовідносини, що виникають у зв'язку зі здійсненням суб'єктом владних повноважень владних управлінських функцій, а також у зв'язку з публічним формуванням суб'єкта владних повноважень шляхом виборів або референдуму.

Юрисдикція адміністративних судів поширюється на публічно-правові спори, зокрема:

1) спори фізичних чи юридичних осіб зі суб'єктом владних повноважень щодо оскарження його рішень (нормативно-правових актів чи правових актів індивідуальної дії), дій чи бездіяльності;

2) спори з приводу прийняття громадян на публічну службу, її проходження, звільнення з публічної служби;

3) спори між суб'єктами владних повноважень з приводу реалізації їх компетенції у сфері управління, у тому числі делегованих повноважень;

4) спори, що виникають з приводу укладання, виконання, припинення, скасування чи визнання нечинними адміністративних договорів;

5) спори за зверненням суб'єкта владних повноважень у випадках, встановлених Конституцією та законами України;

6) спори щодо правовідносин, пов'язаних з виборчим процесом чи процесом референдуму.

Виходячи з вищенаведеного, питання про можливість віднесення справ про оскарження нотаріальних дій, відмови у їх вчиненні, або нотаріальних актів зводиться до питання про те, чи є нотаріус суб'єктом владних повноважень. Відповідь на це питання не є очевидною.

Відповідно до ст. 3 КАС України суб'єкт владних повноважень — орган державної влади, орган місцевого самоврядування, їх посадова чи службова особа, інший суб'єкт при здійсненні ними владних управлінських функцій на основі законодавства, в тому числі на виконання делегованих повноважень.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про нотаріат» нотаріат в Україні — це система органів і посадових осіб, на які покладено обов'язок посвідчувати права, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняти інші нотаріальні дії, передбачені цим Законом, з метою надання їм юридичної вірогідності.

В юридичній літературі зазначається, що система нотаріату, незалежно від способу своєї організації, є публічно-правовою за організацією і змістом своєї діяльності та є частиною державної системи. Нотаріат визначають, як орган, наділений публічною владою [3, с. 6].

Між тим нотаріат не входить до системи органів влади. Він є унікальним інститутом, який функціонує на межі приватної та публічної сфер. Будучи породженням як того, так і іншого, нотаріат має дуалістичну природу, в силу якої, з одного боку, нотаріус виступає як уповноважений представник держави, а з іншого боку — як незалежний юридичний консультант сторін, тобто як представник вільної професії [4, с. 28].

Посилаючись на вислів почесного президента Королівської федерації нотаріусів Бельгії Е. Декера, К. Осматескул справедливо відзначає, що нотаріус є хранителем частини публічної влади, він виконує публічні функції. Він є публічним чиновником. Однак він не є посадовою особою у загальноприйнятому сенсі цього слова. Він не входить до ієрархічної структури держави. Над ним немає вищестоящої особи, якій він повинен підкорятися і яка могла б нав'язати йому певну лінію поведінки. Нотаріус не підпорядкований нікому — ні міністру юстиції, ні Генеральному прокурору, ні якій-небудь іншій посадовій особі. Він підпорядковується лише закону. Однак необхідним є нагляд за якістю виконання публічних функцій. Нотаріус, таким чином, буде знаходитись під наглядом, залежно від того, як це прийнято в різних країнах, міністра юстиції, прокуратури, палат або ви-

щих рад. Проте незалежність нотаріуса є такою, або повинна бути такою, що нагляд і контроль з боку органу нагляду не можуть завадити нотаріусу оспорювати їх точку зору, якщо в своїй душі та свідомості він розуміє, що правий. Судова влада повинна буде за необхідності розв'язати спірне питання. Таким чином, нотаріус абсолютно незалежний, та його незалежність гарантується, перед усім, його незмінюваністю та неможливістю його відкликати з моменту вступу на посаду [4, с. 28].

Отже, незалежно від того, чи є нотаріус приватним, чи працює він у державній нотаріальній конторі, він не може вважатися суб'єктом владних повноважень.

Як вірно зазначає О. Артемов, приватний нотаріус не перебуває на службі в органах державної влади, не обіймає посад у державних органах та їх апараті; не має предметом своєї діяльності виконання задач та функцій держави, не отримує заробітну плату за рахунок державних коштів, а відповідно, не є державним службовцем, у зв'язку з чим, не наділений відповідними правовими повноваженнями з виконання функцій державної влади [5, с. 30].

Державний нотаріус, не дивлячись на те, що він є працівником державної нотаріальної контори, керівництво якою здійснює Міністерство юстиції України через Головне управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, головні управління юстиції в областях, містах Києві та Севастополі, та яка утримується за рахунок державного бюджету, також не є суб'єктом владних повноважень, оскільки не виконує владних управлінських функцій. Закон України «Про нотаріат» фактично прирівнює за правовим статусом державних та приватних нотаріусів.

Таким чином, можна дійти висновку про неможливість розгляду в порядку адміністративного судочинства справ про оскарження нотаріальних дій або відмови у їх вчиненні, нотаріальних актів. А, отже, виходячи з положень ст. 15 ЦПК, такі справи повинні розглядатися в порядку цивільного судочинства, однак не шляхом подання скарги в порядку окремого провадження, як це було передбачено ЦПК 1963 року, а в порядку позовного провадження. Предметом судового розгляду в такому разі буде спір про право, яке було порушене шляхом вчинення певної нотаріальної дії, відмови у її вчиненні, або порушене певним нотаріальним актом.

Виходячи з вищенаведеного вбачається застарілою назва та зміст ст. 50 Закону України «Про нотаріат», які сформульовані відповідно до положень ЦПК 1963 року. Сама процедура оскарження передбачає подачу такого процесуального документа як скарга, яким, звісно, не може бути ініційований розгляд справи в порядку позовного провадження. Відповідно, пропонується викласти ст. 50 Закону України «Про нотаріат» в наступній редакції:

«Стаття 50. Судовий захист прав та охоронюваних законом інтересів учасників нотаріального процесу.

Особа, права або охоронювані законом інтереси якої були порушені шляхом вчинення нотаріальної дії, відмови у її вчиненні, нотаріальним актом, має право звернутися до суду за захистом свого порушеного права або охоронюваного законом інтересу».

Література

1. Штефан М. Й. Цивільне процесуальне право України: Підручник. — К.: Концерн «Видавничий дім «Ін Юре», 2005. — 624 с.
2. Сирякова О. Постанова про відмову у вчиненні нотаріальної дії та роздуми про порядок її оскарження // Мала енциклопедія нотаріуса. — 2008. — № 6. — С. 45–47.
3. Москаленко І. В. Сущность и значение нотариата // Нотариус. — 2002. — № 5. — С. 6–8.
4. Осматескул К. Н. Юридический статус нотариуса и его роль в правовом государстве // Нотариус. — 2002. — № 2. — С. 27–29.
5. Артемов О. Требования об отмене нотариальных действий не могут быть рассмотрены в порядке административного судопроизводства // Мала енциклопедія нотаріуса. — 2006. — № 5. — С. 29–31.

Е. Л. Зилковская

Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова,
кафедра гражданско-правовых дисциплин
Французский бульвар, 24/26, Одесса, 65058, Украина

СУДЕБНАЯ ЮРИСДИКЦИЯ ДЕЛ ОТНОСИТЕЛЬНО ОБЖАЛОВАНИЯ НОТАРИАЛЬНЫХ ДЕЙСТВИЙ И ОТКАЗА В ИХ СОВЕРШЕНИИ

Резюме

В статье рассматривается вопрос определения судебной юрисдикции дел относительно обжалования нотариальных действий, отказа в их совершении и нотариальных актов, который непосредственно касается проблемы определения правового статуса нотариуса и места нотариата в правовой системе государства. От этого зависит, в какой суд необходимо обратиться лицу, право которого нарушено в результате совершения нотариального действия, отказа в его совершении, или нотариальным актом. Независимо от того, является ли нотариус частным, или работает он в государственной нотариальной конторе, он не может считаться субъектом властных полномочий, что, в свою очередь, свидетельствует о невозможности рассмотрения данной категории дел в порядке административного судопроизводства. Такие дела должны рассматриваться в порядке гражданского судопроизводства, однако не путем подачи жалобы в порядке особого производства, как это было предусмотрено ГПК 1963 года, а в порядке искового производства. Предметом судебного разбирательства в таком случае будет спор о праве, которое было нарушено путем совершения определенного нотариального действия, отказа в его совершении, или нарушено определенным нотариальным актом.

Ключевые слова: юрисдикции дел, нотариат, правовой статус нотариуса, обжалование нотариальных действий, гражданский процес.

K. L. Zilkovska

Odessa I. I. Mechnikov National University,
The Department of Civil Law Disciplines
Frantsuzskiy Boulevard, 24/26, Odessa, 65058, Ukraine

**COURT JURISDICTION OF BUSINESSES IN RELATION TO THE
APPEAL OF NOTARIAL ACTIONS AND REFUSE IN THEIR
FEASANCE**

Summary

Question of determination of judicial jurisdiction of businesses in relation to the appeal of notarial actions, a refuse in their feausance and notarial acts directly touches problems of determination of legal status of notary and place of notary the legal system of the state. From it depends in what court it is necessary to appeal to the person, a right for which is broken as a result of feausance of notarial action, refuse in her feausance, or by a notarial act. Regardless of whether there is a private notary, or he works in a state notarial office, he can not be considered the subject of imperious plenary powers, that, in turn, testifies to impossibility of consideration of this category of businesses in order of the administrative procedure, but — in order of the civil procedure.

Key words: judicial jurisdiction, notary, legal status of notary, the appeal of notarial actions, civil procedure.